

Zkušenosti s přijetím RVP PV v mateřských školách.

EVA SVOBODOVÁ

Pedagogická fakulta JU, Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice, esvobod@pf.jcu.cz

Klíčová slova: Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, další vzdělávání pedagogických pracovníků, osobnostní pojetí dítěte, filosofie RVP PV, rutinní praktikum, zkušenosti učitelky MŠ

Abstrakt: referát mapuje zkušenosti s uváděním RVP PV do praxe a zobecňuje některé zásady pro další vzdělávání nejen předškolních pedagogů

SVOBODOVÁ E.: **Experience with admission of framework educational programme for the pre-school education in nursery schooling**

Key words: framework educational programme for the pre-school education in nursery schooling, further training of pedagogical workers, personal conception of a child, philosophy of framework educational programme for the pre-school education in nursery schooling, routine practicum, experience of a nursery school teacher

Abstract. The paper surveys the experience with putting the framework educational programme for the pre-school education in nursery schooling into practice and generalizes some of the principles for further training of not only pre-school pedagogues

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání /dále RVP PV/ byl poprvé uveřejněn na webových stránkách MŠMT v březnu 2001. Od té doby uplynuly čtyři roky vyplněné experimentováním a hledáním optimálních cest. Mnohé se změnilo. Nejnáročnější a nejvýznamnější změna proběhla a stále probíhá v postojích učitelky MŠ. Změnit metody a způsoby práce není tak těžké, jako změnit svůj názor, své přesvědčení. Pokud učitelky nepřijmou filozofii RVP PV za svou, budou všechny změny pouze formální a jejich účinnost minimální.

RVP PV je prvním legislativním vzdělávacím programem, který dává předškolním pedagogům jasná pravidla ke vzdělávání dětí předškolního věku. Programy, se kterými pracovali před rokem 1989, měly statut doporučených materiálů a navzdory tomu, bylo jejich dodržování přísně kontrolováno. Např. Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy schválený MŠ ČR v prosinci 1983 přesně vymezoval obsah výchovné práce do jasně formulovaných cílů pro všechny věkové skupiny dětí. Byl doplněn časově tematickými plány, které cíle rozpracovávaly do konkrétních úkolů. Výsledkem těchto materiálů bylo zaměření na učivo, odklonění se od vnímání dítěte jako osobnosti, nereflexování jeho individuálních a vývojových potřeb a potlačení tvořivosti učitelky mateřských škol, z nichž velká část nebyla s tímto stavem spokojena a pociťovala potřebu změny.

Tu umožnila změna režimu směrem k demokracii v roce 1989. Část mateřských škol aktivně začala vytvářet vlastní programy a kurikula, většinou zaměřená na osobnost dítěte. Spolu s postupným ubýváním dětí a se vznikem konkurence mezi jednotlivými školami se v nabídce začala objevovat atraktivní vzdělávací lákadla pro rodiče, kteří touží, aby se jejich dítě něčím vymykalo, bylo lepší a vzdělanější. Do mateřských škol začaly přibývat „nadstandardní“ aktivity, kterými se školy snažily přilákat rodiče – zákazníky, mnohdy i bez ohledu na potřebu dítěte.

Rozdíl mezi jednotlivými školami byl velký. Mnohde se pracovalo na vysoké profesionální úrovni, velká část škol hledala cestu k osobnosti dítěte, jinde se pokračovalo postaru, některé školy si volnost vysvětlily tak, že nedělaly téměř nic. Za dvanáct let si zaměstnanci zvykli a byli spokojeni. A do této spokojenosti nastoupil RVP PV a požadoval změnu přístupu k dítěti, zejména kladl důraz na osobnostní pojetí dítěte, jeho akceptování a respektování, z čehož vyplývá potřeba vzdělávání na základě moderních poznatků z psychologie, pedagogiky a dalších vědních oborů. Většina učitelky nebyla nadšená, dokonce ani ty, které ve smyslu RVP PV už pracovaly.

Poprvé jsem se setkala s rámcovým programem při jeho připomínkování Radou Společnosti pro předškolní výchovu, jejíž jsem členem. Naše připomínky byly akceptovány, a tak jsem zahájila svou spolupráci s Výzkumným pedagogickým ústavem a pedagogickými centry v oblasti celé republiky. Od roku 2001 jsem lektorovala více jak stovku seminářů zabývajících se problematikou RVP PV, ve kterých jsem se snažila nabídnout učitelkám MŠ klíče k pochopení a přijetí RVP PV. S mnohými učitelkami se nyní setkávám již podruhé nebo potřetí a mohu sledovat jejich posun, změnu názorů a postojů. Z počátku jsme pracovaly ve dvojici s kolegyní Mgr. Hankou Švejnovou, z časových důvodů jsme musely spolupráci minimalizovat. Semináře jsou založeny na prožitkovém učení, nejsou přednáškami, ale spíše dílnami, ve kterých si učitelky mají možnost samy konfrontovat své zkušenosti a názory. Ze seminářů si pořizují záznamy, které mi dotvrzují vývoj v přijetí RVP PV a mapují zkušenosti s jeho uváděním do praxe. O některé z těchto zkušeností bych se chtěla podělit s vámi, kteří máte tuto etapu před sebou.

Vzpomínám si na seminář v jednom okresním městě na podzim 2001. Bylo do něho přihlášeno příliš mnoho účastníků a tak nás organizátoři poprosili, jestli bychom kromě semináře neudělaly krátkou večerní přednášku, ve které bychom ředitelkám a učitelkám vysvětlily, co vlastně ten rámcový program je. Jely jsme vybaveny tabulemi se schématy, ale nepřipraveny na to, co nás čeká. Nabitá tělocvična v mateřské škole plná rozčilených učitelek a rozlícených ředitelk. Scházela pouze shnilá rajčata a páchnoucí vajíčka. Dodnes se divím, že jsme neutekly a že to nebyl náš poslední seminář. Bylo příliš málo času na prožitky, všichni chtěli slyšet fakta. Myslím, že jsme tenkrát nikoho nepřesvědčily, ale odnesly jsme si dvě ponaučení, která považuji za platná dodnes:

1. RVP je tak rozsáhlé téma, že diskutovat o něm hodinu či dvě, nelze. Je to téma, které potřebuje čas k pochopení a přijetí. Hodně času.

2. Forma přednášky pro dav pedagogů je pro toto téma přijatelná pouze jako vstupní informace. Nelze jí změnit názor na dokument a ochotu k jeho realizaci.

První rok s RVP PV byl ve znamení odporu. V úvodu našeho semináře jsme mapovaly zkušenosti učitelek a ředitelk s tímto dokumentem formou komunitního kruhu na téma: „Co mě napadne, když slyším Rámcový program pro předškolní vzdělávání?“ Nejčastěji frekventované odpovědi byly:

*zase další papír, kolik už takových jsem dostala do ruky,
kdo to vymyslel,
to se nedá číst, je to samé cizí slovo,
proč dělat věci jednoduše, když to jde složitě,
který to vymyslel,
je to ukrutně abstraktní,
kdo to vymyslel, nikdy nedělal ve školce,
jak mám podle toho dělat s dětmi,
vůbec tomu nerozumím,
už abych šla do důchodu,
to bude zase papírování,
vůbec si s tím nevíme rady,
je to nesmysl, nemá to řád, je to nekonkrétní,
kolik takových ještě přijde..... atd.*

Jen občas se objevilo:

*je to pro děti
myslím, že to tak děláme, není to nic nového
uvidíme, až s tím začneme.....*

V té době byl každý seminář malou bitvou. Na začátku rafinovaný obchvat, jehož cílem bylo nechat pedagožky vymyslet, jak by to v takové ideální školce mělo vypadat. Je zajímavé, že v ideálech se obvykle shodneme. A ne náhodou, to co jsme pojmenovaly, pojmenovává také RVP PV a říká tomu podmínky vzdělávání. Krůček po krůčku jsme se prodíraly slovy a větami a když si z našeho semináře odnesly paní učitelky jediný poznatek, který se dobrovolně rozhodly realizovat v praxi, byl to krok kupředu.

V roce 2003 si již většina mateřských škol vytvořila své Školní programy a byla na ně hrdá. RVP PV se proměnil do podoby vlastního díla, které vzalo především ředitelkám mnoho cenného času. Radost z hotového díla přehlušila původní odpor. Učitelky nabyly přesvědčení, že to dělají správně. Pracují podle RVP PV, protože to tak píší. Do praxe se vkradl další nebezpečný fenomén a tím je formalismus.

Co napadalo učitelky po dvou letech experimentování, když se řeklo RVP PV?

*s dětmi to děláme dobře, ale jestli na nic nezapomínáme,
je to fajn, jen kdyby nebylo tolik papírování,
proč toho musíme tolik psát, to abychom víc psaly než byly s dětmi,
jestli máme dobře napsaný náš školní program,
co všechno se musí psát,
jak máme psát evaluaci, aby to bylo správně,
jak má vypadat třídní program,
co všechno se musí evaluovat,
musíme psát individuální záznamy o dětech?
Jak se má psát do třídnice? .....*

Nejčastěji frekventovaným slovesem v pocitech učitelek bylo psát a muset. To není dobré, znamená to, že předškolní pedagogové dokument přijali, ale pouze formálně. Základní starostí většiny z nich bylo, jak písemně vyhovět požadavkům, které na ně RVP PV klade. Myslím si, že příčinou této skutečnosti byla snaha nasbírat co nejvíce informací z různých brožurek a seminářů a minimální snaha o vlastní interpretaci dokumentu. Významná část těchto materiálů a lektorů předkládala hotový recept na to, jak s RVP pracovat, neradila ale, jak změnit svůj přístup k dětem.

Zásadní změnou deklarovanou všemi rámcovými programy je osobnostní pojetí dítěte, zaměření na osobnostní a sociální výchovu, výchovu demokratického občana schopného žít v multikulturní společnosti, kriticky myslet a chápat svět v globálních souvislostech. Toto pojetí znamená, že by měla být mimo jiné u dítěte podněcována iniciativa, zvědavost, aktivita a odpovědnost. Ale děti iniciativní, aktivní a zvědavé bývají vnímány jako obtížné, náročné a drzé. Rutinní praktikismy přetrvávají v mateřských školách stejně jako ve školách základních. Před nedávnem mne oslovila frekventantka semináře: „To, co říkáte, je všechno pravda. Děti by se neměly krmit a nutit do jídla. Zažila jsem to sama jako dítě a dětem to nedělám. Ale moje starší kolegyně děti krmí denně, kuchařka vyhrožuje a děti musí všechno sníst. A myslím, že tento stav je na mnoha mateřských školách. Ve školním programu je sice napsáno, že učitelky respektují potřeby dětí, ale skutečnost je jiná.“ Její názory podpořily i další kolegyně a doplnily: „*Tak se to dělalo vždycky a bude i nadále. Když má někdo přijít, sehraje se divadlo.*“

Ke změně myšlení je potřebné umět skutečnost vidět a nejlépe si ji prožít. Zkušenosti pedagogů s rutinními praktikismy takto fungují. Například pokud se dítě bojí křičící kuchařky, snaží se jídlo pozřít (ale možná se s tím učí bát se jídla v mateřské škole). Obdobně se dítě, které se bojí špatné známky, snaží naučit učivo (ale při tom si třeba vytváří záporný vztah ke škole). Když se dětem zakáže chodit při odpoledním spaní na záchod, chodí jich podstatně méně, pouze nejsilnější osobnosti (ale většina dětí se snaží uprosit rodiče, aby mohly jít domů po obědě a nemusely spát). Jaký je dopad těchto praktik na osobnost dítěte, můžeme usoudit pouze z vlastních zkušeností. Mnozí máme zkušenosti, že jídlo, které nám bylo násilím nuceno, jsme nejedli dlouhá léta nebo nejíme dosud. Máme traumatické vzpomínky na zesměšnění před třídou, na počuranou postýlku, maso v kapsičce od zástěrky a v noci se budíme z hrozného snu, ve kterém stojíme před tabulí a v hlavě máme prázdno. A právě tyto vzpomínky a zkušenosti mohou být hybnou pákou změny myšlení. Pouze malá část pedagogů je schopna pochopit a přijmout změnu na základě verbálního či dokonce jen písemného doporučení. K tomu, aby se sami rozhodli ke změně, potřebují většinou nejen slyšet či číst, ale i vidět a především prožít.

Mé zkušenosti z praxe mateřské školy, ale i z výuky seminaristů a studentů kombinovaného studia, tedy s pedagogy, kteří již mají významné zkušenosti s rutinou v praxi, mne dovedly k zobecnění některých zásad, které vedou k vnitřnímu přijetí RVP PV a ztotožnění se s jeho filozofií:

1. přijetí nové filozofie a změnu myšlení nelze nařídít,
2. vzdělávání pedagogů by mělo být založeno na jejich osobních zkušenostech, vycházet ze vzpomínek a prožitků, které mají v roli žáků a studentů a které jsou negativní i pozitivní,
3. nabízet pedagogům seznámení s metodami a technikami, které jim ulehčí respektování jednotlivých dětí a vnímání jejich osobní jedinečnosti (empatie, aktivní naslouchání, revizibilita výroku a činu, rizika trestů a odměn atd.),
4. umožnit pedagogům sledovat práci svých kolegů formou náslechu či videozáznamu, která je postavena na osobnostním pojetí dítěte a ze které je patrný vzájemný partnerský vztah mezi dítětem a učitelem a uspokojení pramenící z tohoto vztahu,
5. umožnit pedagogům, kteří o to projeví zájem, vlastní sebereflexi formou videozáznamu, případně videozáznamu s následným rozborem,
6. snažit se posouvat práci pedagogů formou zviditelňování a posilování pozitiv a vyhasínáním rutinních praktikismů.

Další shledání s účastníky seminářů, které jsem realizovala, mi přinesla poznatek, že u pedagogů, kteří se ztotožnili s filozofií RVP PV a realizují předškolní výchovu v osobnostním pojetí, dochází k novým hodnotám prožívání. Hovoří a větším uspokojení z vlastní práce, vypráví o svých dětech a jejich kvalitách, o společných prožitcích, o porozumění s rodiči, o radosti a o tom, co všechno je děti naučily, když jim začali naslouchat.

Nedávno mi vyprávěla svůj příběh paní učitelka, které už nezbyvá mnoho let k odchodu do důchodu: „*Už delší dobu jsem měla pocit, že bych nejradši odešla do důchodu. Děti ve třídách je stále více a ke konci roku už s nimi nebylo k vydržení. Potom mě ředitelka přeřadila do třídy s dopoledním provozem, ve které jsem sama s dvaadvaceti dětmi smíšeného věku. Denně od sedmi do jedné. Byla jsem přesvědčená, že to nemůžu vydržet. A pak mě napadlo: zbývá mi pár let do důchodu, přece se nezblázním. Zkusím to zpříjemnit sobě i dětem. A začala jsem se děti ptát, co by chtěly dělat, kam jít, co je baví, na co si budeme hrát a s čím. Začali jsme společně plánovat a těšit se. Děti pomalu převzaly iniciativu, naučily se samy řešit své problémy, stanovovat pravidla, pojmenovávat důsledky jejich nedodržení. Ke konci roku, kdy mne mé předchozí třídy uváděly do stavu šilenství, mne moji děti hýčkaly a rozmazlovaly. Samy vymyslely besídku, v podstatě mne už ani nepotřebovaly. V životě jsem neměla ve třídě tak hodné děti. Vlastně ano. V září doplnily třídu nové děti a já vím, že budou stejně zlaté, jako ty předchozí. A děším se dne, kdy budu muset odejít do důchodu.*“

Velmi bych přála našim dětem v základních školách, aby rámcový program pro základní vzdělávání našel co nejvíce nadšenců, kteří přijmou jeho filozofii a budou se snažit ji uvádět do praxe. A budu velice ráda, když k tomu třeba minimální měrou přispějí mé zkušenosti s předškolními pedagogy a RVP PV.

Literatura

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání – VUP Praha, 2001

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělání, VUP Praha, 2004

HELUS Z. 2004: Dítě v osobnostním pojetí, Portál 2004

MERTIN V., GILLERNOVÁ I. 2004: Psychologie pro učitelky mateřských škol, Portál 2004

Dále jsem použila zkušenosti a poznatky učitelek mateřských škol ze seminářů realizovaných v letech 2002 – 2005, kterých si velice cením a děkuji za ně.